

Οδυσσέας Ελύτης [Στα χτήματα βαδίσαμε όλη μέρα...]

David Talley

Οδυσσέας Ελύτης [Στα χτήματα βαδίσαμε όλη μέρα...]

Στα χτήματα βαδίσαμε όλη μέρα
Με τις γυναίκες τους ήλιους τα σκυλιά μας
Παίξαμε τραγουδήσαμε ήπιαμε νερό
Φρέσκο καθώς ξεπήδαγε από τους αιώνες
Το απομεσήμερο για μια στιγμή καθήσαμε
και κοιπαχήκαμε βαθειά μέσα στα μάτια
Μια πεταλούδα πέταξε απ' τα στήθεια μας
Ήτανε πιο λευκή
Απ' το μικρό λευκό κλαδί της άκρης των ονείρων μας
Ξέραμε πως δεν ήταν να σβηστεί ποτές
Πως δεν θυμότανε καθόλου τι σκουλήκια έσερνε

Το βράδυ ανάψαμε φωτιά
Και τραγουδούσαμε γύρω τριγύρω:

Φωτιά ωραία φωτιά μη λυπηθείς τα κούτσουρα
Φωτιά ωραία φωτιά μη φτάσεις ως τη στάχτη
Φωτιά ωραία φωτιά καίγε μας
λέγε μας τη ζωή.

Εμείς τη λέμε τη ζωή την πιάνουμε απ' τα χέρια
Κοιτάζουμε τα μάτια της που μας ξανακοιτάζουν
Κι αν είναι αυτό που μας μεθάει μαγνήτης, το γνωρίζουμε

Κι αν είναι αυτό που μας πονάει, κακό, τόχουμε νιώσει
Εμείς τη λέμε τη ζωή, πηγαίνουμε μπροστά
Και χαιρετούμε τα πουλιά της που μισεύουνε

Είμαστε από καλή γενιά.

Το ποίημα ανήκει στην ποιητική συλλογή «Ήλιος ο Πρώτος» που κυκλοφόρησε το 1943. Μέσα στο ζοφερό κλίμα του πολέμου και της γερμανικής κατοχής, ο Οδυσσεάς Ελύτης συνθέτει ένα ποίημα δοξαστικό για την ελληνική φυλή.

Σ' ένα πλαίσιο ευδαιμονίας που δεν προδίδει τίποτε από τις συνθήκες της εποχής, ο ποιητής φαινομενικά μιλά για μια παρέα φίλων, αλλά επί της ουσίας πραγματεύεται τη μοίρα των Ελλήνων, τιμά τη δύναμη της ψυχής τους και προεξοφλεί την αίσια αντιμετώπιση κι αυτής της εξαιρετικά επώδυνης δοκιμασίας του λαού του.

Στο ποίημα κυριαρχεί το εμείς, προσδίδοντας στην περιγραφόμενη εμπειρία τη συλλογικότητα εκείνη που απαιτείται για να τονιστεί η αντικειμενικότητα του βιώματος. Όσα αναφέρει ο ποιητής δεν είναι προσωπικές του σκέψεις και προσδοκίες, αλλά μια κατάσταση συλλογική που ξεπερνά μάλιστα τα περιορισμένα χρονικά όρια του παρόντος και διατρέχει την μακραίωνη πορεία του ελλητισμού.

Τοπικά το βίωμα του ποιήματος τοποθετείται αόριστα σε κάποια χτήματα, όπου μια παρέα φίλων κάνει μια ευχάριστη εκδρομή. Χρονικά σε ό,τι αφορά τα γεγονότα του ποιήματος από κυριολεκτική σκοπιά καλύπτεται το διάστημα μιας ημέρας (όλη μέρα, το απομεινήμερο, το βράδυ), εντούτοις με τους πρώτους κιόλας στίχους γίνεται αντιληπτό πως οι εκδρομείς δέχονται την ευλογία της μακραίωνης ιστορίας του έθνους τους (φρέσκο καθώς ξεπήδαγε από τους αιώνες), διευρύνοντας έτσι κατά πολύ το χρονικό πλαίσιο του ποιήματος.

Η εύθυμη και ευδαιμονική διάθεση που κυριαρχεί στο ποίημα έχει διττή λειτουργία: σε πρώτο επίπεδο πρέπει να έχουμε υπόψη μας πως ο ποιητής όφειλε να δώσει τις σκέψεις του συγκαλυμμένες και χωρίς επικαιρικές νύξεις, ώστε το ποίημά του να περάσει από τη λογοκρισία που είχε επιβληθεί από τις γερμανικές αρχές, έπειτα η πρόθεση του ποιητή ήταν να ενισχύσει το ηθικό των συμπατριωτών του γι' αυτό κι επέλεξε να δώσει το μήνυμά του με μια σύνθεση γεμάτη αισιοδοξία και ελπιδοφόρα διάθεση.

Άλλωστε, όπως έχει επισημάνει ο ίδιος ο Ελύτης, στην ποίησή του επιχειρεί να αναδείξει την ελπίδα και την ομορφιά, όσο άσχημη κι αν είναι η πραγματικότητα γύρω του. **Ας δούμε πως περιγράφει την ποιητική λειτουργία ο Ελύτης:**

«Μιλώ για την ποιητική λειτουργία και ως προς αυτήν υπάρχουνε δύο μέθοδοι. Υπάρχει η μέθοδος η εξομολογητική, που αποτελεί, ας πούμε, τον κανόνα. Ο ποιητής, δεχόμεστε ότι εκφράζει την γύρω του πραγματικότητα. Στα έργα του, που αποτελούν ένα είδος εσωτερικού ημερολογίου, καταγράφει τις ψυχικές του αντιδράσεις, που, βέβαια, είναι οδυνηρές, αφού ζητούν ν'

αποδώσουν τη δυσαρμονία του με το φυσικό και κοινωνικό του περιβάλλον. Στο βαθμό μάλιστα που η θλίψη του ή η διαμαρτυρία του είναι οξύτερες, αξιολογείται και η ποιότητα της ευαισθησίας του. Οπότεν εγώ, με τέτοια κριτήρια, ευρέθηκα να είμαι τέρας αναισθησίας, άμοιρος των δεινών που μαστίζουν την ανθρωπότητα, με άλλα λόγια ένας απερίσκεπτος έφηβος που τα βρίσκει όλα ωραία και τα εξυμνεί. Ενώ εγώ ήμουν, απλά και μόνον, ένας χημικός που έβαζε λίγο βόρειον άνεμο, λίγο λουλακί θαλάσσης, λίγο δέρμα νέας κοπέλας, λίγη κατάνυξη αγιότητας, για να βγάλει το αποτέλεσμα που η ζωή του στερούσε. Ήταν ο μηχανισμός του εξορκισμού που λειτουργούσε μέσα μου; Δεν ξέρω. Πάντως ήταν η αντίδραση που θα δοκίμαζε φερ' ειπείν ένας αρχιτέκτονας που βλέπει ένα φριχτό οικοδόμημα και ξέρει ότι με τα ίδια υλικά θα μπορούσε να είχε γίνει κάτι διαφορετικό, κάτι που να «στέκει» καλύτερα. Σημειωτέον ότι τα «υλικά» που είχα βαλθεί να επικαλούμαι δεν ήταν διόλου φανταστικά πράγματα. Υπήρχαν δοσμένα απ' την ίδια τη ζωή – πλην καταδικασμένα σε αδράνεια από τους ίδιους τους ανθρώπους, από την άγνοια και τις προκαταλήψεις αιώνων.

...

Ο νους μου όμως εμένα ήταν αλλού. Ήταν σε μια ιδανική κατάσταση, ξεσηκωμένη από την τρέχουσα και όμως διαφορετική στο βαθμό που άλλαζα τη διάταξη των στοιχείων της. Καλώς ή κακώς υπήρχε σχηματισμένος μέσα μου ένας μύθος πέραν του πιθανού ή του απίθανου, που έπρεπε, με κάθε ποίημα – όπως ένα κτίριο με κάθε πέτρα – να λαμβάνει υπόσταση, να υλοποιείται και συνάμα, ν' αποσπάται από μένα, θέλω να πω από την προσωπική μου περίπτωση. Να γιατί δεν έγραφα στο Λονδίνο για ομίχλες και στο Παρίσι για μετρό, αλλά εκεί, όταν ζούσα στις πόλεις αυτές, έβαζα τα θεμέλια του «Άξιον Εστί» και αργότερα ολοκλήρωνα έργα όπως το «Φωτόδεντρο» ή το «Μονόγραμμα». Με γνώμονα πάντοτε την καθαρότητα.

...

Πρέπει να το καταλάβουμε ότι ο ποιητής ποιεί. Εάν θέλει να βγάξει από μαύρο, μαύρο – λογαριασμός δικός του. Αναλαμβάνει το βάρος της ευθύνης που αναλογεί στην ψυχή του. Εμένα, όπως σας είπα και στην αρχή, μου αναλογεί το λευκό. Και σας εξομολογούμαι πως η κατεργασία του λευκού μέρους της ψυχής είναι πιο σκληρή κι από του μαρμάρου. Αλλά πώς να κάνω αλλιώς; Σε τι θα ωφελούσε να γίνω ένας απλός αναμεταδότης της ασχήμιας, με το δικαιολογητικό ότι υπάρχει στην πραγματικότητα; Είναι κάτι που το ξέρουμε και δεν υπάρχει λόγος να το επαναλαμβάνουμε. Τουλάχιστον εγώ αποβλέπω στην μεταμόρφωση.»

Οδυσσέας Ελύτης, «Η υπέρβαση και η γεωμέτρηση» [Περιοδικό «η λέξη»]

Ανάλυση ποιήματος

«Στα χτήματα βαδίσσαμε όλη μέρα
Με τις γυναίκες τους ήλιους τα σκυλιά μας
Παίξαμε τραγουδήσαμε ήπιαμε νερό
Φρέσκο καθώς ξεπήδαγε από τους αιώνες»

Η παρέα των φίλων περπατά στα χτήματα όλη τη μέρα, σε **μια πορεία που σε συμβολικό επίπεδο αποτελεί τη διαδικασία αυτογνωσίας και ωρίμανσης των Ελλήνων**, οι οποίοι έρχονται σ' επαφή με τις αξίες και την πραγματική δύναμη του έθνους τους.

Οι φίλοι του ποιήματος έχουν μαζί τους, όχι μόνο τις γυναίκες και τους σκύλους, αλλά και τους ήλιους τους, μια λέξη πως ως στοιχείο υπερρεαλισμού δίνει πολλαπλές προεκτάσεις στην αναφορά του ποιητή. Μπορούμε εδώ να εικάσουμε πως ο ήλιος που συνοδεύει κάθε άνθρωπο δεν είναι παρά το κομμάτι εκείνο της προσωπικότητάς του, του εαυτού του, που ενέχει όλη τη δύναμη, τη θετική στάση απέναντι στα πράγματα, αλλά και τη ζωοποιό ορμή για να επιφέρει ουσιαστική αλλαγή στη ζωή του.

Με εύθυμη διάθεση η παρέα των φίλων παίζει, τραγουδά και πίνει νερό, φρέσκο νερό, όπως αυτό ξεπηδούσε από τους αιώνες. **Το νερό αυτό, η πηγή ζωής, που αντλείται από τους αιώνες, έρχεται να συμβολίσει όλη τη μακραίωνη παράδοση των Ελλήνων**, όλα εκείνα τα στοιχεία που συνθέτουν την ξεχωριστή ιδιοσυγκρασία τους.

Το οξύμωρο που προκύπτει με το φρέσκο νερό που ξεπηδά από τους αιώνες, αποτελεί μια καίρια διαβεβαίωση του ποιητή πως **η παράδοση του ελληνικού έθνους διατηρεί την αξία της αναλλοίωτη**, παραμένει πάντα επίκαιρη και πολύτιμη για τους δοκιμαζόμενους Έλληνες.

Η πρώτη επομένως ουσιαστική πράξη στην πορεία προς την αυτογνωσία των Ελλήνων είναι η επαφή με το παρελθόν τους. Κι αν μοιάζει παράδοξο να χρειάζεται κάποιος να στραφεί στα στοιχεία του παρελθόντος και μάλιστα σε αυτά που βρίσκονται αιώνες πίσω, ο ποιητής απαντά πως ό,τι πηγάζει από τις εποχές αυτές είναι ακόμη φρέσκο, πολύτιμο και αναγκαίο. Άλλωστε, ο μόνος τρόπος για να γνωρίσει κάποιος -ακόμη κι ένα ολόκληρο έθνος- την ταυτότητά του, είναι να γνωρίσει πρώτα το παρελθόν του, τη μέχρι τώρα πορεία του.

Όταν, μάλιστα, τα πεπραγμένα ενός έθνους είναι τόσο σημαντικά, όσο αυτά των Ελλήνων, τότε η επαφή με το παρελθόν είναι μια ισχυρή πηγή περηφάνιας, αίσθησης καθήκοντος και φυσικά ελπίδας για ένα εξίσου ένδοξο μέλλον.

«Το απομεσήμερο για μια στιγμή καθήσαμε

και κοιταχτήκαμε βαθιά μέσα στα μάτια

Μια πεταλούδα πέταξε απ' τα στήθεια μας

Ήταν πιο λευκή

Απ' το μικρό λευκό κλαδί της άκρης των ονείρων μας

Ξέραμε πως δεν ήταν να σβηστεί ποτέ

Πως δεν θυμότανε καθόλου τι σκουλήκια έσερνε»

Το απόγευμα οι φίλοι κάθονται για μια στιγμή και κοιτάζονται βαθιά μέσα στα μάτια· έχοντας ανατρέξει στο παρελθόν τους, είναι καιρός να εξετάσουν την παρούσα διάθεσή τους, να γνωρίσουν τι είναι αυτό που επιθυμεί η ψυχή τους και πόσο έτοιμοι είναι να το διεκδικήσουν. **Τη στιγμή που κοιτάζονται στα μάτια οι φίλοι -οι Έλληνες- διαβάζει ο ένας την αλήθεια και την αποφασιστικότητα του άλλου για τον κοινό στόχο που είναι φυσικά η υπερνίκηση του εχθρού και η αποτίναξη του ξενικού ζυγού.**

Η λευκή πεταλούδα που πετιέται από τα στήθια τους, απ' τις καρδιές τους, είναι η σύμπνοια, η αδελφοσύνη, η αγνή αγάπη που τους δένει μεταξύ τους, αλλά και με την πατρίδα τους. **Η λευκή πεταλούδα είναι το σύμβολο των πιο αγνών και καθαρών αισθημάτων που συνέχουν το έθνος** στην κρίσιμη αυτή περίοδο, είναι πάνω απ' όλα η απόφασή τους να επιζήσουν.

Η πεταλούδα είναι, μάλιστα, πιο λευκή κι από το μικρό λευκό κλαδί της άκρης των ονείρων τους -συνεχής η χρήση υπερρεαλιστικών εικόνων- κάτι που υποδηλώνει πως «η πεταλούδα» της συλλογικής τους ψυχής είναι πιο αγνή και πιο ουσιώδης, από τα επιμέρους όνειρα του κάθε ανθρώπου χωριστά.

Οι φίλοι νιώθουν βέβαιοι πως η λευκή αυτή πεταλούδα, η απόφασή τους να προχωρήσουν μαζί στον κοινό αγώνα, δεν επρόκειτο να σβηστεί, δεν επρόκειτο να χαθεί ποτέ. **Το αγνό αίσθημα της σύμπνοιας**, η αποφασιστικότητά τους να προχωρήσουν με ελπίδα στο μέλλον, **αν και είχε γεννηθεί μέσα από τις πιο δύσκολες και φρικαλέες συνθήκες**, ήταν πια ένα αυτόνομο και εξαγνισμένο συναίσθημα που δεν είχε καμία σχέση με «τα σκουλήκια που έσερνε», με τις συνθήκες δηλαδή που το γέννησαν.

Ας μην ξεχνάμε πως τα χρόνια της κατοχής υπήρξαν μια από τις πιο δύσκολες περιόδους για τους Έλληνες και σημαδεύτηκαν από χιλιάδες απώλειες ανθρώπων μέσα σε άθλιες συνθήκες. Πέραν από τις δολοφονίες και τις εκτελέσεις, ένα από τα μεγαλύτερα πλήγματα υπήρξε η πλήρης απουσία τροφίμων που επέφερε μαζικούς θανάτους στα αστικά κέντρα.

Έτσι, τα «σκουλήκια που έσερνε» η λευκή πεταλούδα, ήταν οι τραγικές αυτές εμπειρίες που πείσμωνσαν τους Έλληνες και τους έφεραν πιο κοντά στην απόφαση να μην επιτρέψουν σε κανέναν εχθρό να τους αφανίσει. Η απόφαση των Ελλήνων να ζήσουν, να ξεπεράσουν κι αυτόν τον ολέθριο κίνδυνο, βαπτίστηκε στο αίμα χιλιάδων συμπολιτών, φίλων και αδερφών τους.

«Το βράδυ ανάψαμε φωτιά
Και τραγουδούσαμε γύρω τριγύρω:

Φωτιά ωραία φωτιά μη λυπηθείς τα κούτσουρα
Φωτιά ωραία φωτιά μη φτάσεις ως τη στάχτη
Φωτιά ωραία φωτιά καίγε μας
λέγε μας τη ζωή.

Εμείς τη λέμε τη ζωή την πιάνουμε απ' τα χέρια
Κοιτάζουμε τα μάτια της που μας ξανακοιτάζουν
Κι αν είναι αυτό που μας μεθάει μαγνήτης, το γνωρίζουμε
Κι αν είναι αυτό που μας πονάει, κακό, τόχουμε νιώσει
Εμείς τη λέμε τη ζωή, πηγαίνουμε μπροστά
Και χαιρετούμε τα πουλιά της που μισεύουνε

Είμαστε από καλή γενιά.»

Το ποίημα ολοκληρώνεται με το άναμμα της φωτιάς που γίνεται από τους φίλους, όταν πια έχει βραδιάσει. Ό,τι βέβαιο σε κυριολεκτικό επίπεδο είναι μια συνηθισμένη για εκδρομείς πράξη, σε μεταφορικό επίπεδο υποδηλώνει την

κορύφωση μιας εσωτερικής διαδικασίας κατά την οποία οι Έλληνες, αφού ήρθαν σε επαφή με το παρελθόν τους κι αφού έλαβαν από κοινού την απόφαση να υπερνικήσουν τον εχθρό και να βγουν ζωντανή από αυτή τη δοκιμασία, τώρα εκφράζουν όλα εκείνα τα στοιχεία που θα ενδυναμώσουν και θα ενισχύσουν την αποφασιστικότητά τους.

Η φωτιά λειτουργεί εδώ ως σύμβολο μιας ισχυρής ζωτικής ενέργειας, είναι η ένταση των συναισθημάτων κι είναι το πρώτο εκείνο έναυσμα που θα δημιουργήσει τη λαίλαπα που θα σαρώσει τους εχθρούς και οτιδήποτε άλλο προξενεί πόνο στους Έλληνες.

Το τραγούδι των φίλων που με σχήμα επαναφοράς περιέχει τρεις όμοιες αποστροφές προς τη φωτιά, αποτελεί έκκληση προς την πηγαία μορφή δύναμης -προς τη δύναμη της συλλογικής ψυχής- να σταθεί αρωγός στον αγώνα τους για τη διεκδίκηση της ζωής και της ελευθερίας.

Η προσωποποιημένη φωτιά δεν πρέπει να λυπηθεί τα κούτσουρα, δεν πρέπει δηλαδή να δείξει φειδώ σε ό,τι κι αν χρειάζεται προκειμένου να συνεχίζει να φλέγει με ένταση στις ψυχές των Ελλήνων. Ο αγώνας αυτός είναι τόσο σημαντικός, ώστε οι Έλληνες είναι πρόθυμοι να φτάσουν σε κάθε θυσία.

Είναι, μάλιστα, απολύτως σημαντικό να μη φτάσει η φωτιά ως τη στάχτη, να μη σβήσει δηλαδή, αλλά να συνεχίσει να καίει στις ψυχές των ανθρώπων, να συνεχίσει να τους μιλάει για τη ζωή.

Αν οι Έλληνες θέλουν να επανακτήσουν τον έλεγχο της ζωής και της πατρίδας τους, δεν πρέπει ούτε στιγμή να χάσουν το πάθος και την αποφασιστικότητά τους στον αγώνα κατά των κατακτητών.

Η ελπίδα πάντως του ποιητή πως οι Έλληνες θα καταφέρουν να βγουν νικητές από αυτή τη δοκιμασία **βασίζεται σε μια σειρά σημαντικών χαρακτηριστικών της ιδιοσυγκρασίας τους.**

Οι Έλληνες δε φοβούνται τη ζωή, την αντιμετωπίζουν όπως ακριβώς είναι, με όσες δυσκολίες κι αν έχει και την κοιτάζουν κατάματα, κερδίζοντας έτσι το σεβασμό της. Τα μάτια της ζωής -η βαθύτερη ουσία της ζωής- κοιτάζει στα μάτια των Ελλήνων αναγνωρίζοντας το ψυχικό τους σθένος και τη θέλησή τους να τη βιώσουν στο έπακρο.

Οι Έλληνες αγαπούν τη ζωή, δε φοβούνται να ριχτούν στους κινδύνους της και την αποδέχονται εξίσου με τις ομορφιές της (μαγνήτης) και με τις δυστυχίες της (κακό). Δεν έχουν ψευδαισθήσεις, γνωρίζουν πολύ καλά πως για να γευτούν την ευδαιμονική πλευρά της ζωής, όλα εκείνα δηλαδή που συνιστούν τη θελκτική δύναμή της, οφείλουν να βιώσουν και τις άσχημες πτυχές της, τον πόνο, την οδύνη και την απώλεια.

Οι Έλληνες λένε τα πράγματα ως έχουν, ξέρουν και τα όμορφα και τα άσχημα της ζωής και πηγαίνουν μπροστά διεκδικώντας το μέλλον τους, χωρίς αυταπάτες. Θέλουν να ζήσουν, όχι γιατί θεωρούν πως όλα θα είναι ιδανικά, αλλά γιατί ξέρουν να βρίσκουν την ομορφιά της ζωής ακόμη και στις πιο δύσκολες στιγμές της.

Οι Έλληνες αποχαιρετούν τα πουλιά που μισεύουν, **αποχαιρετούν με σεβασμό και κάθε τιμή τους συνανθρώπους τους που πεθαίνουν** κι από

το δικό τους χαμό αντλούν τη δύναμη να διεκδικήσουν τη συνέχεια του έθνους τους.

Οι Έλληνες, άλλωστε, είναι από καλή γενιά, έχουν μια ιστορική συνέχεια που τους συνδέει με όλα τα λαμπρά επιτεύγματα και τις ένδοξες στιγμές των προγόνων τους. Κι έχουν έτσι δικαιωματικά την προοπτική να δημιουργήσουν κι ίδιοι πράγματα αξιοθαύμαστα και σπουδαία. Η καλή γενιά των Ελλήνων στοιχειοθετείται μάλιστα κι από το γεγονός ότι ιστορικά υπήρξαν ένας λαός που προσέφερε σημαντικές ανθρωπιστικές ιδέες και προώθησε γενικότερα το σεβασμό στον άνθρωπο.

Υπήρξε ένας λαός που βασανίστηκε και υπέφερε πάρα πολλά κι έχει πια την απαίτηση να του δοθεί η ευκαιρία να υπάρξει ξανά ελεύθερος και ανεξάρτητος.